

УДК 37.014.54 (09) "1835/1881"

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.05>

Балацінова А. Д.

ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ ПРИ ПОПЕЧИТЕЛІ КИЇВСЬКОГО НАВЧАЛЬНОГО ОКРУГУ З УПРАВЛІННЯ ФУНДУШЕВИМИ СПРАВАМИ (1835–1881 РОКИ)

Висвітлено питання генезису на українських землях Російської імперії системи фінансування закладів освіти коштом едукативного фондушу і запровадження посади члена ради при попечителі Київського навчального округу з управління фондушевими справами; розкрито його функції упродовж усього терміну існування цієї посади у штаті управління даного округу.

Установлено, що фондуші були поширеним способом підтримки релігійних і соціально-освітніх установ у Польщі, являли собою пожертвоване цим установам рухоме та нерухоме майно, прибуток із якого спрямовувався на їхнє утримання. Після ліквідації ордену єзуїтів усі капітали та маєтки, які йому заповіли власники на виховання юнацтва й інші благодійні цілі, на території Речі Посполитої були конфісковані й передані в розпорядження Едукативної комісії для розбудови державної системи освіти. Вони становили так звані загальний едукативний фондуш. Після поділів Речі Посполитої і приєднання до Російської імперії Правобережної України систему фінансування закладів освіти коштом едукативного фондушу на цих землях було збережено.

З'ясовано, що в 1835 році управління фондушами і маєтками Університету святого Володимира й училищ Київського навчального округу було передане безпосередньо попечителю навчального округу й раді при ньому. Для цього до складу ради введено спеціального члена з управління фондушами і маєтками, а при канцелярії створено спеціальний відділ, який вів діловодство з цих питань, – стіл для фондушевих справ. До кола повноважень члена ради при попечителі Київського навчального округу з управління фондушами і маєтками належали: піклування про найбільш ефективне управління маєтками Університету святого Володимира й училищ округу, про отримання з них якомога більшого прибутку, про захист селян від утисків орендарів та інших осіб, про поступове покращення стану маєтків, про своєчасне і точне виконання всіх розпоряджень уряду щодо нерухомого майна університету й училищ округу; контроль за належним виконанням управителем університетських маєтків своїх обов'язків, за вчасним і в повному обсязі внесенням орендних, оброчних та інших платежів; захист маєтків від усіх домагань і нагляд за цілісністю та недоторканністю їхніх меж; нагляд за веденням облікової документації щодо капіталів і фондушів університету й училищ округу, за своєчасною сплатою відсотків та щорічних внесків, за належним забезпеченням капіталів, за правильним зберіганням наявних документів із поповненням їх у разі потреби; захист фондушів університету й училищ округу від усіх домагань і від усіх оскаржень щодо них.

Виявлено, що надалі склад маєтностей, що належали закладам освіти Київського навчального округу, і сам порядок завідування ними змінювалися у зв'язку із централізаторською урядовою політикою. Унаслідок цього посада члена ради при попечителі Київського навчального округу з фондушевих справ втратила своє первинне значення і була ліквідована в 1881 році.

Ключові слова: рада при попечителі, Київський навчальний округ, заклади освіти, Едукативна комісія, едукативний фондуш, стіл для фондушевих справ.

Нині основним джерелом фінансування освіти в Україні залишаються кошти державного та місцевих бюджетів. В умовах, коли держава не може дозволити собі високого рівня видатків на освітню галузь, заклади освіти щороку відчувають брак коштів для повноцінного функціонування. Тому для освітян, які мають спрямовувати свої зусилля насамперед на підвищення якості освітнього процесу, пошук позабюджетних джерел фінансування стає додатковим тягарем. Відповіддю на ці нагальні питання закладів освіти є діяльність різних організацій і фондів, спонсорські та добровільні внески і пожертвування. У зв'язку із цим актуалізується всебічне вивчення вітчизняного досвіду фінансування закладів освіти через систему едукативних фондушів, що існувала в Київському навчальному окрузі, та діяльності ради при попечителі навчального округу з управління фондушевими справами.

Аналіз актуальних досліджень свідчить про те, що тематична спрямованість праць науковців (педагоги, історики), які опосередковано торкалися окресленої проблеми, охоплює питання добровільної діяльності у сфері освіти (Н. Сейко [17; 18]), особливостей розвитку освіти на Поділлі (Н. Опушко [4]), історії Київського навчального округу (В. Шандра [21]) та поземельних відносин на Правобережній Україні (С. Борисевич [1]).

Мета статті – розкрити функції ради при попечителі Київського навчального округу щодо управління фондушевими справами упродовж 1835–1881 рр.

Поширеним способом підтримки релігійних і соціально-освітніх установ (собори, церкви, монастирі, богадільні, школи тощо) у Польщі були фондуші (польськ. *fundusz*) – пожертвоване цим установам рухоме та нерухоме майно, прибуток із якого спрямовувався на їхнє утримання. Жертводавець для забезпечення будь-якої установи фондушем міг:

– передати частину свого маєтку в безпосереднє володіння тієї особи чи установи, для якої засновувався фондуш. У документі, який у цьому разі укладався, вказувалися цілі, на які мав використовуватися прибуток;

– виділити готівковий капітал із зазначенням мети і порядку використання відсотків. В одному випадку такий капітал передавався за призначенням із зобов'язанням піклуватися про належне його розміщення, в іншому – залишався в руках жертводавця за умови сплати точно визначених відсотків;

– віддати на відкриття установи певний щорічний прибуток натурою або грошима, забезпеченням якого слугував увесь маєток фундатора [14, с. 6].

Отже, термін “фундуш” у досліджуваній період уживався в декількох значеннях: 1) як прибуток, завдяки якому утримувалася установа; 2) недоторканне майно, що слугувало джерелом і водночас забезпеченням прибутку.

Фундатори, які засновували фондуші зі своїх маєтків на відкриття й утримання закладів освіти, забезпечували їх на майбутнє особливими документами – записами, які являли собою безстрокові зобов'язання, взяті на себе власниками маєтків щодо цих закладів. Виконання зобов'язань було обов'язковим не тільки для особи, яка взяла їх на себе, а й для спадкоємців фундатора, а також для тих, хто купував її маєток [14, с. 7].

Після оприлюднення булли Папи Климента XIV про припинення діяльності ордену єзуїтів його рухоме та нерухоме майно на території Речі Посполитої, яке йому заповіли власники на виховання юнацтва та богоугодні справи, постановою Сейму 1775 р. було конфісковане й передане в розпорядження Едукаційної комісії (польськ. *Komisja Edukacji Narodowej*) для організації освітньої справи в державі [3]. Частину конфіскованих маєтностей (рухоме майно, а також будинки і землі в містах) перевели у грошовий капітал, який надавали у кредит під заставу в 5 %. Маєтки після люстраційної оцінки їхньої вартості передали дворянству, яке за володіння ними мало довічно сплачувати в казну Едукаційної комісії 4,5 % від суми оцінки [7, с. 775]. Маєтки і капітали, що залишилися після ліквідації ордену єзуїтів, дістали назву поезуїтських і становили так звані загальні едукаційні фондуші (польськ. *Fundusz edukacyjny*) [12, с. 311].

Унаслідок поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.) частина її території, зокрема Правобережна Україна, відійшла до Російської імперії. Після ліквідації Едукаційної комісії частина поезуїтських прибутків, що надходила з Литовської губернії, була передана в 1797 р. на утримання Віленського університету й інші благодійні цілі [5, с. 319]. Решта поезуїтських прибутків, що надходили з польських губерній і використовувалася на утримання закладів освіти й інших соціальних установ, того ж року перейшли під управління Приказу громадської опіки [5, с. 664–665], а з утворенням міністерств – під управління Міністерства народної освіти [7, с. 776].

У 1803 р. Київська, Волинська і Подільська губернії були включені до складу Віленського навчального округу [6]. Імператорським указом від 21 грудня 1807 р. для нагляду за фондушами, які належали Віленському університету й училищам округу, було створено дві комісії: у Вільно (для губерній литовських, білоруських і Мінської) та Кременці (для губерній Київської, Волинської та Подільської). Комісії мали з'ясувати стан і навести лад у справах усіх училищних фондушів (здійснити їх опис, перевірити документи на право володіння ними, з'ясувати суми недоїмок по них, створити архів фондушів тощо); розв'язувати суперечки і тяжби, що стосувалися цих справ, у самих комісіях без апеляцій на їхні постанови. Їх зобов'язали тричі на рік доповідати про свою діяльність через попечителя навчального округу міністру народної освіти [8, с. 1360]. Діяльність Віленської і Волинської фондушевих комісій тривала до завершення доручених їм справ. 3 грудня 1828 р. їх було ліквідовано й водночас видано розпорядження про передачу маєтків і капіталів, що становили едукаційний фондуш, у відомство Міністерства фінансів [10].

Відповідно до положення Комітету Міністрів від 21 квітня 1834 р., усі поезуїтські маєтки і капітали перетворювалися на казенні. Міністерству народної освіти замість прибутків з едукаційного фондушу було призначено з Державного казначейства 200 тисяч руб сріблом щорічно на покриття видатків, що здійснювалися із прибутків цього фондушу [12].

Указом від 8 листопада 1833 р. Університету св. Володимира були надані всі прибутки з фондушів і капіталів, які пожертвувало дворянство Волинської, Подільської та Київської губерній для Волинського ліцею та які мали надалі становити недоторканну власність цього університету [11, с. 648]. Згідно із проектом статуту Університету св. Володимира, височайше затвердженим 25 грудня 1833 р., завідування його фондушами й нерухомим майном покладалося на правління університету. Із цією метою до його складу був уведений спеціальний чиновник у званні радника [11, с. 790–798].

Правління університету приділяло значну увагу фондушевим справам. Фундатори часто відмовлялися сплачувати кошти. Доводилося стягувати їх через суд, а також звертати стягнення на заставлене майно, що за чинного тоді законодавства та судочинства виявлялося справою нелегкою [2, с. 95].

У поданні Державній Раді в 1835 р. міністр народної освіти С. Уваров зазначав, що управління фондушами й маєтками університету й округу становить надзвичайно важливу частину діловодства в Київському навчальному окрузі. Спроби фундаторів оскаржити й ліквідувати засновані ними та їхніми прашурами фондуші породжували значну кількість складних справ. Міністр наголошував, що незнання суті самого фондушу призводило до значних збитків у сумах, призначених на утримання університету й закладів освіти округу. Проте незалежно від таких спірних і судових справ повсякденне управління маєтками і капіталами, здача його в оренду та під відсотки, спостереження за збереженням їхньої цілісності, збір і видача прибутків, рахівництво, складання звітів тощо вимагало безперервних занять і точності. За свідченням попечителя Київського навчального округу Міністерству народної освіти в 1835 р. тільки грошові капітали,

щорічні та тимчасові оклади (без урахування білетів кредитних установ і маєтків), що належали університету, становили 215 окремих статей доходу. Маєтки, землі, будівлі, грошові щорічні та тимчасові оклади, що належали гімназіям, училищам та іншим виховним закладам округу, становили більше 300 окремих статей. На переконання міністра, для розв'язання такої значної кількості завдань щодо фундушів потрібні обізнані із суттю справи спеціальні чиновники при управлінні округом. Із цією метою він запропонував: 1) радника правління університету перемістити до управління округу членом ради при попечителі з фундушевої частини. Покласти на нього під керівництвом попечителя постійний і безпосередній нагляд не тільки за фундушевиими справами, але й за перебігом усього управління маєтками і фундушами як університету, так і округу; 2) перевести із правління університету до канцелярії попечителя стіл для фундушевих справ (відділ канцелярії, який займався діловодством з питань фундушів – А. Б.), який підпорядкувати даному члену ради [15, арк. 21–22].

20 березня 1836 р. у зв'язку з уведенням у дію в Київському навчальному окрузі “Положення про навчальні округи” (1835 р.) до деяких статей уже підготовленого проєкту “Статуту і штату Університету св. Володимира”, а також до чинного порядку управління фундушами і маєтками, які належали університету та закладам освіти цього округу, було внесено зміни. Зокрема, управління фундушами і маєтками передавалося безпосередньо попечителю Київського навчального округу й раді при ньому. Для цього до складу ради було введено спеціального члена з управління фундушами і маєтками, а при канцелярії створено стіл для фундушевих справ, яким він завідував [9].

12 вересня 1836 р. міністром народної освіти С. Уваровим було затверджено “Інструкцію члену ради попечителя Київського навчального округу з управління фундушами і маєтками” [20]. Згідно з нею на цього члена ради покладалося безпосереднє управління й завідування всіма фундушами й маєтками Університету св. Володимира й училищ Київського навчального округу, яке він мав здійснювати під особистим контролем попечителя навчального округу. Для цього у штаті управління навчального округу створювався спеціальний стіл для фундушевих справ, який перебував під його безпосереднім керівництвом.

До кола повноважень члена ради при попечителі Київського навчального округу з управління фундушам і маєтками належали:

1. Піклування про найбільш ефективне з урахування місцевих умов управління маєтками Університету св. Володимира й училищ округу, про отримання з них якомога більшого прибутку, про захист селян від утисків орендарів та інших осіб, про поступове покращення стану маєтків, про своєчасне і точне виконання всіх розпоряджень уряду щодо нерухомого майна університету й училищ округу.

2. Контроль за належним виконанням управителем університетських маєтків своїх обов'язків, за вчасним і в повному обсязі внесенням орендних, оброчних та інших платежів.

3. Захист маєтків від усіх домагань і нагляд за цілісністю та недоторканністю їхніх меж.

4. Нагляд за веденням облікової документації щодо капіталів і фундушів університету й училищ округу, за своєчасною сплатою відсотків та щорічних внесків, за належним забезпеченням капіталів, за правильним зберіганням наявних документів із поповненням їх у разі потреби.

5. Захист фундушів університету й училищ округу від усіх домагань й від усіх оскаржень щодо них.

Без дозволу попечителя цей член ради не мав права давати жодного нового розпорядження. Він був зобов'язаний доповідати про фундушеві справи попечителю навчального округу та раді при ньому, щонайменше двічі на рік надавати попечителю повні відомості про маєтки, фундуші, капітали й недоїмки [20, арк. 3–3 зв.].

Надалі склад маєтностей, що належали закладам освіти Київського навчального округу, і сам порядок завідування ними почали змінюватися. Так, усі маєтки, які належали Університету св. Володимира (5 оброчних і 5 орендних маєтків у Волинській губернії), за положенням Комітету Міністрів від 3 травня 1849 р. були передані до загалу казенних маєтностей із виділенням щорічно Міністерству народної освіти з Державного казначейства замість прибутків, що від них надходили, рівнозначної їм суми – 2 390 руб 10½ коп [16]. Після введення в дію цього положення управління Київського навчального округу було позбавлене будь-якого нерухомого майна, яким би воно завідувало. Позичкова видача капіталів поміщикам під відсотки була припинена. Усі фундушеві капітали, одну частину з яких становили різні відсоткові папери, а іншу (значно меншу) – документи, забезпечені маєтками самих жертводавців, у 1866 р. на загальних підставах були передані в Державне казначейство для зберігання на особливому рахунку спеціальних коштів Міністерства народної освіти. Визначені із цих капіталів відсотки видавалися Міністерству для використання за призначенням жертводавців. Проте ця передача зовсім не зменшила обсягу роботи фундушевого столу, яка стосувалася прийняття відсотків за білетами і розсилки їх по училищах. Листування із цього питання навіть ускладнилося. До того ж з ухваленням 26 травня 1864 р. “Положення про народні училища в губерніях Київській, Подільській і Волинській”, що підпорядковувало ці заклади безпосередньо управлінню Київського навчального округу, усі фундушеві парафіяльні училища Волинської губернії були передані під безпосереднє керівництво управління округу. Унаслідок цього в його завідування перейшло і 38 фундушевих капіталів, які до того перебували у віданні директора Житомирської гімназії. Таким чином кількість усіх фундушів, що перебували в підпорядкуванні управління Київського навчального округу, зросла до 43 [17, стп. 2132].

Крім зазначеного вище, у переліку повноважень члена ради при попечителі Київського навчального округу з фундушевих справ залишалися: стягнення недоїмок у відсотках і капіталах, захист фундушів від суперечок та домагань, що пред'являли спадкоємці фундаторів і боржники. Зауважимо, що ситуація ускладнилася після звільнення селян від кріпосної залежності. Відтоді поміщики припинили внесення не тільки капіталів, але й відсотків оскаржували записи своїх прашурів як такі, що були складені в інших умовах їхнього побуту і на користь селян, дармово працюючи яких вони користувалися в часи поширення кріпосного права. Постійне листування з різними інстанціями й особами із цих питань значно ускладнило роботу члена ради з фундушевих справ [17, стп. 2133].

Водночас Державний контроль (вищий орган державного фінансового контролю Російської імперії – А. Б.), повідомляючи Міністерству народної освіти свої міркування щодо кошторису Міністерства на 1872 р., висловив думку, що посада члена ради при попечителі Київського навчального округу з фундушевих справ втратила своє первинне значення, що все діловодство із завідування училищними фундушми зводиться в нинішніх умовах до ведення рахівництва й забезпечення контролю за надходженням визначених відсотків із цих фундушів. Тому він просив Міністерство народної освіти представити Державній Раді свої міркування стосовно того, наскільки необхідним є подальше існування цієї посади. Міністерство народної освіти, з огляду на позицію попечителя Київського навчального округу, у своєму листі від 11 листопада 1872 р. № 11876 на адресу державного секретаря висловилося за необхідність збереження цієї посади до остаточного стягнення заборгованостей щодо капіталів, відсотків і недоїмок із поміщицьких маєтків, яке передбачалося завершити до 1877 р. [17, стп. 2133–2134]. У підсумку було вирішено посаду члена ради з фундушевих справ при управлінні Київського навчального округу без уведення у штат залишити на попередніх підставах до 1 січня 1878 р. [17, стп. 2203]. Проте остаточно цю посаду було ліквідовано 1 січня 1881 р. із затвердженням нових штатів управлінь навчальних округів Міністерства народної освіти [13].

Висновки. Отже, на час запровадження при управлінні Київського навчального округу посади члена ради при попечителі навчального округу з фундушевих справ до його функцій належали: піклування про найбільш ефективне управління маєтками Університету св. Володимира й училищ округу, про отримання з них якомога більшого прибутку, про захист селян від утисків орендарів та інших осіб, про поступове покращення стану маєтків, про своєчасне і точне виконання всіх розпоряджень уряду щодо нерухомого майна університету й училищ округу; контроль за належним виконанням управителем університетських маєтків своїх обов'язків, за вчасним і в повному обсязі внесенням орендних, оброчних та інших платежів; захист маєтків від усіх домагань і нагляд за цілісністю та недоторканністю їхніх меж; нагляд за веденням облікової документації щодо капіталів і фундушів університету й училищ округу, за своєчасною сплатою відсотків та щорічними внесків, за належним забезпеченням капіталів, за правильним зберіганням наявних документів із поповненням їх у разі потреби; захист фундушів університету й училищ округу від усіх домагань і від усіх оскаржень щодо них.

Надалі внаслідок проведення в Російській імперії централізаторської урядової політики коло повноважень члена ради при попечителі Київського навчального округу з фундушевих справ поступово звужується. У 1881 р. із затвердженням нових штатів управлінь навчальних округів Міністерства народної освіти ця посада була ліквідована.

Використана література:

1. Борисевич С. Доля і законодавчі підстави існування поезуїтських маєтків у Правобережній Україні в XIX ст. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2006. Вип. 11. С. 124–141. URL: <http://history.org.ua/JournALL/xix/11/9.pdf>.
2. Владимирский-Буданов М. История Императорского университета Св. Владимира. Киев, 1884. Т. 1 : Университет Св. Владимира в царствование императора Николая Павловича. 674, XLII, IV, [4] с.
3. Дзюба О. Едукаційна комісія 1773–1794. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Edukacijna_komisija_1773_1794.
4. Опушко Н. Розвиток освіти на Поділлі в першій половині XIX ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2017. 20 с.
5. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1830. Собр. 1-е. Т. 24. С. 319, 664–665.
6. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1830. Собр. 1-е. Т. 27. С. 442.
7. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1830. Собр. 1-е. Т. 28. С. 774–778.
8. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1830. Собр. 1-е. Т. 29. С. 1359–1361.
9. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1837. Собр. 2-е. Т. 11. Отд. 1. С. 223–224.
10. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1830. Собр. 2-е. Т. 4. С. 90–92.
11. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1834. Собр. 2-е. Т. 8. Отд. 1. С. 648, 790–798.
12. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1835. Собр. 2-е. Т. 9. Отд. 1. С. 311–313.
13. Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург, 1884. Собр. 2-е. Т. 55. Отд. 1. С. 845.
14. Приходские фундушевые училища в Юго-Западном крае; их возникновение и средства содержания. Киев, 1900. 174 с.
15. Российский государственный исторический архив. Ф. 733. Оп. 70. Д. 779. 78 л.
16. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1876. Т. 2. Отд. 2-е. Стб. 1066–1068.
17. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. Санкт-Петербург, 1883. Т. 7. Стб. 2132–2134, 2203.
18. Сейко Н. “Едукаційні фундуші” як форми доброчинності на Правобережній Україні в XIX ст. *Історико-педагогічний альманах*. 2005. Вип. 1. С. 101–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2005_1_10.

19. Сейко Н. Київський навчальний округ як осередок доброчинної діяльності у сфері освіти XIX – на початку XX ст. *Нові технології навчання* : науково-методичний збірник. Київ, 2006. Вип. 45. С. 155–162.
20. Центральний державний історичний архів України. Ф. 442. Оп. 68. Спр. 311. Арк. 1–3 зв.
21. Шандра В. До історії створення та діяльності Київського учбового округу у 30–60 рр. XIX ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 1988. С. 49–54. URL: http://resource.history.org.ua/publ/geo_1988_0_49.

References:

1. Borysevych S. O. Dolia i zakonodavchi pidstavy isnuvannia poiezuitskykh maietkiv u Pravoberezhnii Ukraini v XIX st. [The Fate and Legal Grounds of Jesuit Estates Existence in Right-Bank Ukraine in the XIX Century] // *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.* 2006. Vyp. 11. S. 124–141. URL: <http://history.org.ua/JournALL/xix/11/9.pdf>. [in Ukrainian].
2. Vladimirskii-Budanov M. F. Istorii Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira. [History of St. Volodymyr Imperial University]. T. 1. Universitet Sv. Vladimira v tearstvovanie imperatora Nikolaia Pavlovicha. Kiev, 1884. 674, XLII, IV, [4] s. [in Russian].
3. Dziuba O. M. Edukatsiina komisiia 1773–1794 [National Education Commission 1773–1794] // *Entsyklopediia istorii Ukrainy*: T. 3. Kyiv : Naukova dumka, 2005. 672 s. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Edukacijna_komisija_1773_1794 [in Ukrainian].
4. Opushko N. R. Rozvytok osvity na Podilli v pershii polovyni XIX stolittia [Education Development in Podilia in the First Half of the XIX Century]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Zhytomyr, 2017. 20 s. [in Ukrainian].
5. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 1. T. 24. Sankt-Peterburg, 1830. S. 319, 664–665 [in Russian].
6. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 1. T. 27. Sankt-Peterburg, 1830. S. 442 [in Russian].
7. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 1. T. 28. Sankt-Peterburg, 1830. S. 774–778 [in Russian].
8. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 1. T. 29. Sankt-Peterburg, 1830. S. 1359–1361 [in Russian].
9. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. 11. Otd-nie 1. Sankt-Peterburg, 1837. S. 223–224 [in Russian].
10. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. 4. Otd-nie 1. Sankt-Peterburg, 1830. S. 90–92 [in Russian].
11. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. 8. Otd-nie 1. Sankt-Peterburg, 1834. S. 648, 790–798 [in Russian].
12. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. 9. Otd-nie 1. Sankt-Peterburg, 1835. S. 311–313 [in Russian].
13. Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. Sobr. 2. T. 55. Otd-nie 1. Sankt-Peterburg, 1884. S. 845 [in Russian].
14. Prikhodskie fundushevye uchilishcha v Iugo-Zapadnom krae; ikh vozniknovenie i sredstva sodержaniia [Parish Fund Colleges in the Southwest Region; Their Origin and Maintenance]. Kiev, 1900. 174 s. [in Russian].
15. RGIA (Rossiiskii gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv) [Russian State Historical Archive]. F. 733. Op. 70. D. 779. 78 l. [in Russian].
16. Sbornik postanovlenii po Ministerstvu narodnogo prosveshcheniia [Collection of Regulations of the Ministry of Public Education]. 2-e izd. T. 2. Otd-e 2-e. Sankt-Peterburg, 1876. Stb. 1066–1068 [in Russian].
17. Sbornik postanovlenii po Ministerstvu narodnogo prosveshcheniia [Collection of Regulations of the Ministry of Public Education]. T. 7. Sankt-Peterburg, 1883. Stb. 2132–2134, 2203 [in Russian].
18. Seiko N. “Edukatsiini fundushi” yak formy dobrochynnosti na Pravoberezhnii Ukraini v XIX st. [“Educational Funds” as a Form of Charity in Right-Bank Ukraine in the XIX Century] // *Istoryko-pedahohichnyi almanakh*. 2005. Vyp. 1. S. 101–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2005_1_10 [in Ukrainian].
19. Seiko N. A. Kyivskiy navchalnyi okruh yak oseredok dobrochynnoi diialnosti u sferi osvity XIX – na pochatku XX st. [Kyiv Educational District as a Center of Charitable Activity in the Field of Education of the XIX – Early XX centuries] // *Novi tekhnologii navchannia* : nauk.-metod. zb. Kyiv, 2006. Vyp. 45. S. 155–162 [in Ukrainian].
20. TsDIAK Ukrainy (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv) [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv]. F. 442. Op. 68. Spr. 311. Ark. 1–3 zv. [in Ukrainian].
21. Shandra V. S. Do istorii stvorennia ta diialnosti Kyivskoho uchbovoho okruhu v 30–60 rr. XIX st. [To the History of Kyiv Educational District Creation and Activities in the 30–60's of the XIX century] // *Istoryko-geohrafichni doslidzhennia v Ukraini*. 1988. S. 49–54. URL: http://resource.history.org.ua/publ/geo_1988_0_49 [in Ukrainian].

Balatsynova A. D. Curator's Council of the Kyiv Educational District activities for fund management (1835–1881)

The article covers the genesis issue of the educational institution financing system at the expense of educational funds and the introduction of the Kyiv Educational District Curator's Council member position for fund management on the Ukrainian lands of the Russian Empire; its functions have been disclosed throughout this position existed in the district management staff.

It was established that funds were a common way of supporting religious and social-educational institutions in Poland. They were also movables and immovables donated to these institutions, the profit of which was used to maintain the former. After the Jesuit order had been liquidated, all capitals and estates, bequeathed by the owners for educating youth and other charitable purposes, were confiscated on the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth and handed over to the Education Commission to develop the state education system. They made up the so-called general educational fund. After the Polish-Lithuanian Commonwealth had been partitioned and Right-Bank Ukraine had been annexed to the Russian Empire, the educational institution financing system at the expense of educational funds on these lands was maintained.

It was found out that managing funds and estates of St. Volodymyr University and Kyiv Educational District colleges was directly delegated to the educational district curator and his council in 1835. A special member to manage funds and estates

was introduced to the council, and a special department, called a fundraising table, was established at the chancellery to keep records on these issues. The powers of Kyiv Educational District Curator's Council member to manage funds and estates included: caring about the most effective management of St. Volodymyr University and district colleges estates, obtaining as much profit as possible, protecting peasants from being oppressed by leaseholders and others, gradually improving estates conditions, timely and accurately implementing all government orders on real estate of the university and district colleges; controlling the proper university estate manager's performance of his duties, the timely and full rent, quitrent and other payments; protecting estates from all claims and supervising the integrity and inviolability of their borders; supervising the maintenance of accounting documents on university and district college capitals and funds, timely interest and annual fee payments, proper capital provision, proper storage of existing documents with their replenishment if necessary; protection of university and district college funds from all claims and all appeals against them.

It was further stated that the structure of the estates belonged to the Kyiv Educational District institutions and the order of their management had been changing regarding the centralizing government policy. As a result, the Kyiv Educational District Curator's Council member position for fundraising affairs lost its original significance and was abolished in 1881.

Key words: Curator's council of educational district, Kyiv Educational District, education institutions, Education Commission, education fund, fundraising table.

УДК 373:3.015.311:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.06>

Барнич О. В., Кравченко І. М., Мамчиц О. Б.

ТВОРЧА УЧНІВСЬКА ІМПРОВІЗАЦІЯ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено проблему, що стосується значення творчої учнівської імпровізації для розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти Нової української школи. Здійснено комплексний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, результатом якого була констатація того факту, що проблема творчої учнівської імпровізації на уроках читання потребує більш детального дослідження, оскільки досі не є достатньо вивченою. Незважаючи на її актуальність і соціальну детермінованість, зумовлену викликами сучасного суспільства та специфікою реформування початкової ланки освіти, особливу увагу приділено поняттю “емоційний інтелект” у взаємозв'язку із творчою імпровізацією в різних її варіантах. Обґрунтовано значення творчої учнівської імпровізації на уроках читання для поліспектрального вияву емоцій, уміння ними керувати та передбачати емоційну реакцію інших крізь призму індивідуального емоційного досвіду учнів. Належну увагу приділено поняттям “імпровізація”, “творча учнівська імпровізація”, зазначено чинники, що блокують її вияв на уроках читання і не тільки, у позаурочний час. Запропоновано шляхи подолання імпровізаційної інертності здобувачів освіти за допомогою власного емоційного інтелекту. Адже вчителю необхідно так само відчувати емоційний стан дитини та знаходити важелі оптимального впливу на формування емоційного комфорту у класі, організації командної чи індивідуальної роботи на засадах дитиноцентризму та поваги до почуттів кожної дитини. Детально розглянуто класифікацію учнівських імпровізацій (музична, образотворча, театральна-драматична) та практичні способи їх використання на уроках читання в початкових класах Нової української школи на прикладі конкретних текстів із сучасного підручника для початкової школи. Запропоновано дієві способи актуалізації емоційного інтелекту через різноманітні форми реалізації імпровізації на уроках читання. Досягнуто мету дослідження завдяки аргументованому обґрунтуванню значення творчої учнівської імпровізації на уроках читання як напрямку для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у Новій українській школі, окресленню видів учнівської імпровізації та специфіки їх використання на уроках читання.

Ключові слова: творча учнівська імпровізація, емоційний інтелект, молодші школярі, НУШ, урок читання.

Сучасний етап розвитку суспільства визначається переходом від індустріального до інформаційного, оскільки нині активно розвиваються новітні інформаційні технології, люди вибудовують власну поведінку на основі отриманої інформації, вчать фільтрувати її. Інформація є ефективним методом впливу на формування соціальної, моральної, громадянської позицій. На цьому тлі можемо спостерігати й істотні зміни в поведінці, світосприйнятті дітей ХХІ століття. Вони усвідомлюють себе важливою й органічною частиною всього живого, є творчими, активними, емоційними, не бояться висловитися, навпаки, прагнуть змінюватися і змінювати світ навколо. Поява такого “нового” учня у школі кидає нові виклики освіті, яка має забезпечити креативний едукативний простір для навчання та розвитку.

З огляду на це в типовій програмі початкової освіти, виданої під керівництвом Р. Б. Шияна (2019 р.), додано нову змістову лінію “Театралізуємо”, яка передбачає “залучення учнів до сценічної творчості, в умовах якої школярі набувають акторського досвіду, зокрема імпровізації, що забезпечує розвиток у дитини емоційного інтелекту, творчого мислення, самосвідомості й самоефективності, уміння мобілізувати інших, ініціативності, уміння долати бар'єри, пов'язані з неоднозначністю, невизначеністю та ризиками, співпрацювати з іншими особами” [7, с. 6]. Так, маємо зробити висновок, що важливим компонентом виховання